HET TEEKEN DES TIJDS: REDEVOERING

Cornelis Willem Opzoomer

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0577 0141

HET TEEKEN DES TIJDS.

HET TEEKEN DES TIJDS.

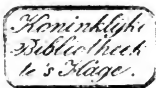
REDEVOERING,

TER

OPENING DER AKADEMISCHE LESSEN UITGESPROKEN

DOOR

Mr. C. W. OPZOOMER.

AMSTERDAM,
J. H. GEBHARD & COMP.
1859.

„Het aanschijn des hemels weet gij wel te onderscheiden, en kunt gij de teekenen der tijden niet onderscheiden?"

Matth. XVI. 3.

GEDRUKT BIJ GIEBEN & DUMONT TE UTRECHT.

Zich niet te huis gevoelen, vreemd zijn daar waar men wonen, waar men leven en werken moet, kunt gij u iets onaangenamers voorstellen? En is er wel een toestand denkbaar, beter, verkwikkender, in ieder opzigt meer bevredigend, dan wanneer men zich daar waar men door de omstandigheden van het leven geplaatst is zoo regt te huis gevoelt? Dat gevoel, ik wensch het van harte, moge u allen vervullen, nu gij na lange afwezigheid weêr tot onze hoogeschool zijt teruggekeerd of voor het eerst haar drempel betreden hebt. Het zal u den tijd, dien gij hier hoopt door te brengen, niet alleen kort doen vallen, maar het zal u tevens opwekken, om met blijden zin dien tijd zoo te besteden, als het den waren student past.

Is reeds de man te beklagen, die in zijn woning, in zijn stad, in zijn werkkring niet te huis is, de ongelukkigste van alle ongelukkigen moet wel hij zijn, die

zich in zijn geheelen tijd, in zijne eeuw niet te huis gevoelt. Huis en stad, ambt en vaderland, kan men nog ontvlieden, maar de eeuw waarin men geboren is te ontvlugten, daaraan valt niet te denken. Men moet er in blijven, al blijft men dan ook zijn geheele leven lang er vreemdeling in.

Maar men kan er tegen strijden, denkt menigeen, en voelt reeds een vuur van heiligen ijver in zijne borst ontbranden. Men kan zich moedig tegen den tijdgeest verzetten, en den stroom der eeuw tegenhouden, hem zelfs een andere rigting geven, in een ander bed hem leiden.

Zoete begoocheling! maar toch ook niet meer dan een begoocheling. Omdat hij hier en daar een heuvel kan sloopen, verbeeldt de stoutmoedige zich in staat te zijn bergen te verzetten. Omdat hij zich sterk genoeg gevoelt om een meir droog te maken, waant hij de zee te kunnen leegscheppen. Weet hij dan niet, dat hij zijn meirwater juist in die zee moet ontlasten? Hij zoeke dan eerst een zee, die zijn zee verzwelgen kan. Neen, de rigting der eeuw is niet te keeren; de groote beweegkracht van den tijd sleept alles voort, met het ruwste geweld wat weerstand biedt. Tegen enkele pogingen kan zich de mensch verzetten, enkele verschijnselen met vrucht bestrijden, maar de geest des tijds is hem te magtig; dien dringt hij niet achteruit. Heeft niet de rigting eener eeuw hare oorzaken in al

wat vooraf is gegaan, in de geheele ontwikkeling der menschheid? Al kon iemand haar te niet doen, diezelfde ontwikkeling zou haar op nieuw voortbrengen. Wie kan, breke het heden af; in het verleden heeft het zijne wortels; zoolang die voortleven, slaat het op nieuw uit. Onze eeuw is gebouwd op al de vorige; die haar sloopen wil, ondermijne haar grondslag en doode hare bouwlieden. Wat onze kracht in den tijd waarin wij leven kan bestrijden, het is juist datgene wat in den tijd niet meer past; het zijn alleen die verschijnselen, die met den geest der eeuw niet zamenstemmen; en het wapen, waarmeê wij ze kunnen treffen, het is geen ander dan juist die geest der eeuw zelf. Wanneer we in het Frankrijk van onze dagen leefden, waarlijk we zouden er ons niet te huis gevoelen, en nog veel minder zouden we met de wufte menigte onze knieën buigen voor den Baäl. Maar waaraan zouden we de kracht van onzen weêrstand ontleenen? Enkel aan de overtuiging, dat die Baälsdienst aan de algemeene beweging der geesten van onzen tijd vreemd is, dat haar schrille toonen een wanklank zijn tegen den grondtoon onzer eeuw. Men spreekt van de groote helden der menschheid, van de stoute hervormers, die aan hun eeuw een andere rigting, aan de wereld een ander doel gaven. Maar ten onregte. Of heeft zelfs Christus geen wegbereiders gehad? En is Luther uit den hemel gevallen? Wat nieuw heet is niet volkomen nieuw; de

tijd is er reeds voor gestemd; zóó eerst kon het doordringen. Elke hervorming, die wij gewoon zijn aan een bepaald tijdstip vast te knoopen, is niets anders dan de eerste ademhaling van een wezen, dat in den moederschoot reeds lang had geleefd. Als de grond er niet vatbaar voor is, wie zal dan het zaad uitstrooijen en op vrucht hopen? Ziet niet de zaaijer eerst, of de bodem reeds is toebereid? Wij vertrouwen, dat de magtigen der aarde, waar zij opstaan om den vrijen geest in boeijen te knellen, te zwak zijn om hun doel te bereiken; wij zien het wereldlijk en het geestelijk gezag hun overeenkomsten sluiten om het licht der waarheid uit te dooven, en wij glimlagchen om die ijdele poging. Maar wat grond is er voor ons vertrouwen, en wat regt voor onzen glimlach? Geen ander dan de overtuiging, dat de geest der eeuw magtiger is dan de geweldigen der aarde, de stroom des tijds sterker dan de dam die hem stuiten moet.

Zou het dan niet voor ons allen, het meest voor u, die u tot krachtige mannen wilt vormen, waarop onze tijd rekenen kan, van het hoogste belang zijn, de vraag te beantwoorden, wat de geest is van onze eeuw, en of hij het ons wel toelaat, ons in haar te huis te gevoelen? Inderdaad zoekt iedereen naar het antwoord; hij alleen mag zeker zijn, dat hij het gevonden heeft, die in de rigting van onzen tijd slechts de voortgezette rigting aanschouwt van de eeuwen die achter ons liggen.

Menigeen is met het aanwijzen van het karakter onzer eeuw terstond gereed, en wel verre van er mede ingenomen te zijn, brengt hij er een zware beschuldiging tegen in. Toenemende zucht naar zinnelijk genot, overal en in alle standen der maatschappij, dat is, zegt hij, het treurige kenmerk van onzen tijd. Maar dat kenmerk vind ik voor alle eeuwen opgegeven, en ik weet geen tijd te noemen, waarin niet de klagt is gehoord over de »menschen, die maer wenschen nae het aerts vergancklijck goet, dat men hier toch al laten moet." Iets nieuws, iets bijzonders schijnt hier dus niet te zijn opgemerkt. Hoe ver men ook teruggaat, altijd vertoont zich in het menschelijk geslacht een streven om den ligchamelijken toestand te verbeteren, om het leven aangenamer te maken, en de bestaande bronnen van genot milder te doen vloeijen of nieuwe bronnen te openen. De tevredenheid der vaderen, die niets meer dan hunne eikels verlangden en daarmede volmaakt gelukkig waren, ligt, even als de deugd dier vaderen, voor elke eeuw altijd ten minste honderd jaren ten achter. Volkomen tevreden is het menschdom nooit geweest. Het heeft altijd behoeften gekend en met zwarigheden te worstelen gehad; het zocht altijd aan de eerste te voldoen en de laatste te boven te komen. Al is het ligchaam niet het hoogste in ons, al is de aarde onze blijvende woonplaats niet en al reikt onze blik verder dan het graf, toch dragen wij, zoolang wij naar

dat graf eerst op weg zijn, het ligchaam met ons om, en is het den reiziger wel kwalijk te nemen, dat hij ook daar, waar hij slechts een poos denkt te vertoeven, zich alles zoo goed en huiselijk inrigt als hij maar kan? Slechts daarop komt het aan, dat het loon aan den arbeid evenredig zij, en dat het loon hem ten deel valle, door wien de arbeid verrigt is. Niet voor een te hoogen prijs behoort men het genot te koopen, niet er zoo veel inspanning voor over te hebben, dat men zich met dezelfde moeite een grooter goed zou kunnen verwerven, maar de zucht naar genot in het algemeen te laken, het is waarlijk niets anders dan een vonnis te vellen, zoowel over de behoeften der menschelijke natuur, als over de vermogens die ons geschonken zijn om er in te voorzien.

Maar al is dan de zucht naar genot van 's menschen wezen onafscheidelijk, en de prikkel tot veelvuldige werkzaamheid voor hem, die anders in luiheid verstijven zou, men blijft er toch, om zijn afkeurend oordeel te staven, op staan, dat in onzen tijd die zucht gestadig toeneemt en in alle klassen der zamenleving zich openbaart. Iedereen, zoo roept men troosteloos uit, jaagt thans naar genot. Als ik dien jammerkreet over dat algemeene jagen hoor, dan komt de gedachte in mij op, of die strenge regters geen bijzondere voorliefde hebben voor het stelsel der privatieve jagt, het stelsel dat in deze weinige woorden is uit te spreken: ik wel, maar

gij niet. En inderdaad, zoo is het. De volwassen mensch is hier volmaakt aan het kind gelijk. Kon ik eens vliegen, spreekt het kind, maar niemand anders moest het kunnen. Schoon in minder duidelijke woorden, om niet zelfzuchtig te schijnen, spreken die veroordeelaars van onzen tijd geheel in denzelfden geest. Geen duimsbreedte van hun grond zijn ze van plan prijs te geven; veeleer zoeken ze hun terrein nog uit te breiden; maar dat een ander ook een klein stukje van den bodem zou bezitten, om er op te genieten, dat is het wat zij niet kunnen lijden. Zij roemen voor zich zelf in de ontdekkingen en uitvindingen onzer dagen, en van iedere schrede voorwaarts, door de kunst en de nijverheid gedaan, vindt gij in hunne woningen en op hunne landgoederen de sporen, maar als de mindere man, gelijk hij genoemd wordt, ook van die algemeene ontwikkeling partij trekt en zijn gering verblijf vervrolijkt en opsiert, dan jammeren zij over den achteruitgang der eeuw, het verval der eenvoudige zeden, de weelde die alle standen besmet. Begeerig om, ik wil het eens op het schoonst voor hen kleuren, de wonderen van Gods schepping ook buiten de grenzen van hun land te aanschouwen, trekken zij overal rond, maar zoodra zij door een groote schaar zich gevolgd zien, klagen zij over die algemeene uithuizigheid, dat niet tevreden zijn met huis en hof, die begeerte van iedereen om overal bij te zijn. In hun met overdaad ingerigte zomerverblijven zwelgen zij in

genot, ver genoeg van den weg, om door niemand gestoord te worden; wat zeg ik? alsof het hen niet stoorde, als de handwerksman daar voorbijstoomt om ook eens de dampen der stad te ontvlugten. Ze zouden er wel verbodsbepalingen tegen willen uitlokken, beschermwetten van hun uitsluitend genot. Zij rekenen zich zelf tot de hooge, de beschaafde klasse der maatschappij, het voorbeeld voor de andere die lager op den ladder staat; maar als deze ook een trap hooger wil, als zij hun voorbeeld wil volgen en mede genieten, dan is het hun slecht te moede, en zij bedroeven zich over dat kwade teeken des tijds.

Het is zoo, de zucht naar genot breidt zich uit; maar het bevreemdt u immers niet wanneer ik dit verschijnsel niet met zoo leede oogen aanzie. Ik wil de oorzaken er van opsporen, en vraag: waarom breidt die zucht zich uit? Mijn antwoord ligt voor de hand: omdat zij thans zoo veel ligter te voldoen is. Is het wonder, dat de goedkoopere waar ook meer koopers vindt? Naar genietigen, die thans voor allen open staan, streefden vroeger slechts weinigen, omdat ze toen slechts voor weinigen bereikbaar waren. Zijn die genietingen verkeerd, roei ze uit, maar dan ook voor iedereen; zijn ze goed, onschuldig, verheug u dat de bron, waaruit vroeger maar enkele druppels vloeiden, thans stroomen van water geeft. Vrolijk zaait de landman, maar hij doet het om eens te oogsten; niemand zaait alleen om te zaaijen;

niet de arbeid behaagt den mensch, maar de vrucht van den arbeid. En wij zouden den tijd terugwenschen, toen er veel arbeid en weinig vrucht was, toen bijna allen ploegden en zaaiden en slechts enkelen oogstten?

En wie waren die ploegers en zaaijers? Het waren in den regel juist zij die niet oogstten. Dat wil zeggen: het werk van den oogst mogten ze nog doen, maar als het op het verteren der vruchten aankwam, dan was hun taak ten einde, dan namen aan de welvoorziene tafel andere menschen plaats, die men bij den arbeid nooit had gezien. Thans is dit anders geworden. Wel is de volmaaktheid nog niet bereikt, maar toch wat er ontbreekt ligt bijna alleen aan de arbeiders zelf, en zal, hoe meer de verlichting van hun verstand toeneemt, allengs des te minder ontbreken. In ieder geval heeft in het beschaafdste deel van Europa alle onnatuurlijke dwang opgehouden; die werkt, werkt in de eerste plaats voor zich zelf; door vrije toestemming heeft hij zich tot den arbeid verbonden, en het deel der vruchten, dat hem wordt afgestaan, hangt niet langer van willekeur af. En is het niet duidelijk, dat het geheele karakter én van den arbeid én van het genot hierdoor veranderd is? De arbeid, die vroeger een soort van vernedering, van slavernij zelfs was, waarvan zich de bevoorregten zorgvuldig onthielden, om toch niets van hun waardigheid, hun adel, te verliezen; de arbeid, vroeger het kenmerk van geringheid, is thans de beproefde sleutel geworden,

die de poort der genietingen ontsluit. En het genot, weleer aan stand en geboorte verbonden, met luiheid en onregt, met heerschzucht en nietswaardigheid gepaard, is thans de prikkel tot hetgeen den mensch het meest verheft en ontwikkelt, tot werkzaamheid, tot inspanning en oefening van alle krachten. Op dien weg bevindt zich ons geslacht, en op dien weg zullen wij telkens verder gaan. De onbillijke, niet door de natuur der dingen gevorderde voorregten van stand en geboorte verdwijnen telkens meer; de schadelijke werking van het erfregt wordt door de gelijkheid van dat regt en de daaruit voortvloeijende splitsing der fortuinen zoo veel mogelijk weggenomen; de duurte der levensmiddelen, de vermindering van waarde der edele metalen, de plotselinge slagen aan de grootste bezittingen door de politieke gebeurtenissen toegebragt, alles werkt zamen, om hem, die in onze eeuw genieten wil, meer en meer op arbeid te wijzen, als den eenigen nog zekeren en vasten weg die er heen geleidt. Zoo is het genot niet langer de oorzaak van ontzenuwing en verslapping, maar integendeel van opwekking en versterking. Zouden wij onzen tijd beklagen, die de gedaante der dingen zoo heeft veranderd?

Dan vooral zullen wij het niet doen, wanneer wij bedenken, wat ons in staat heeft gesteld om den mensch zoo veel meer genot te verschaffen dan vroeger voor hem bereikbaar was. Allen streven naar genot, omdat

allen zoo veel ligter dan ooit te voren kunnen genieten; maar wat is het, waardoor die verandering is bewerkt? Niets anders dan de onophoudelijk toenemende kennis der natuur aan den eenen kant, en aan de andere zijde het telkens meer slaken van alle boeijen, waardoor de vrije ontwikkeling van wetenschap en kunst, van nijverheid en handel werd belemmerd. En zouden we niet hoog ingenomen zijn met de uitbreiding onzer natuurkennis? Niemand durft het openlijk beweren, dat het voor ons van gering belang is, met de wetten der schepping, de openbaring Gods in de zigtbare wereld, bekend te zijn. Of zullen we de ruime toepassing dier kennis veroordeelen? Al is een van de eerste mannen onzer eeuw op weg om daar toe te komen, in mijne schatting blijft het ongerijmd, onvruchtbare kennis boven vruchtbare te verkiezen. Gelukkig, dat altijd slechts zeer weinigen zulk een keus zullen doen, en ons het beeld zullen vertoonen van den man uit de gelijkenis, die, in plaats van het geld op renten uit te zetten, het in de aarde begroef. De menschheid zal zulk een gedrag nooit tot voorbeeld nemen. Haar is de wetenschap niet alleen doel, maar tevens middel, middel om het leven rijker te maken aan genot. Het is zoo, de brave arme kan bij zijn kaarslicht gelukkiger zijn dan de rijke bij zijn gasvlammen, maar zou het hem bederven, als ook hij zijn woning met gas kon verlichten? Zijn oogen zouden er zeker bij winnen, en zijn werk eveneens; en ik kan

nog niet inzien dat zijn deugd er bij lijden zou. Indien nu eens onze natuurwetenschap ons in staat stelde, het lichtgas tienmaal zoo goedkoop te maken als het thans is, zoudt gij het verstandig vinden, als wij de wetenschap roemden, maar de toepassing verwierpen en den arme bij zijn vetkaars lieten? Neen, die de natuurkennis prijst, moet haar dan ook haar triumf gunnen, en zich verheugen in alles wat zij tot veraangenaming van ons leven bijdraagt. De geheele kruistogt tegen het genot zal toch ijdel blijken, want iedere uitbreiding onzer wetenschap opent nieuwe bronnen van genot, en waar het water vloeit, zal daar de mensch, die dorst heeft, dwaas genoeg zijn om niet te drinken? Of heeft iemand misschien met den wasdom onzer natuurkennis vrede, maar staat hem die toenemende vrijheid van arbeid en verkeer tegen en wenscht hij de oude kluisters terug? Al kwam die gedachte soms bij hem op, hij zou den moed niet hebben om haar uit te spreken, en hij zelf smaakt de zegeningen dier vrijheid te dikwijls, om zich op den duur tegen haar te verzetten, een verzet trouwens, dat hem weinig baten zou. Welnu dan, hij mag er zeker van zijn, dat elke nieuwe zegepraal dier vrijheid, iedere slooping van een scheidsmuur tusschen menschen en menschen, de som der genietingen, die voor allen verkrijgbaar zijn, vermeerdert, en tevens dat, hoe meer genot er wordt aangeboden, ook des te meer genot zal worden gevraagd. Zoolang

de koopwaren, die van andere landen tot ons komen, aan onze grenzen worden aangehouden en met een hoog ingaand regt belast, zullen slechts weinigen ze genieten, maar zoodra die onnatuurlijke slagboom van nijverheid en handel is weggenomen, terstond zullen ook zij, voor wie de druiven thans nog zuur zijn, ze kunnen plukken, en wij mogen er op rekenen dat zij het ook zullen doen. Dan zal er weer ruime stof zijn voor de klagt over de toenemende zucht naar genot. Waarlijk, er is maar één middel om dat toenemen te keer te gaan; het is de vermindering van de mogelijkheid om te genieten. Wenscht nog iemand die vermindering, hij belemmere dan het verkeer der volken, der gewesten, der steden en dorpen, der menschen onderling, en vooral hij bestrijde de natuurwetenschap. Één van beiden, òf zoo ver moet hij de menschheid op de baan harer ontwikkeling terugdringen, òf hij moet erkennen dat zijn prediking tegen het genot een dwaasheid is, en met ons er roem op dragen dat er in onze eeuw zoo veel meer genoten wordt dan voorheen.

En als wij nu op den gang onzer gedachten nog eens terugzien, die zich tot het gebied van het stoffelijke, van het ligchaam, heeft beperkt, waarin bestaat dan wel het groote kenmerk van onzen tijd? In niets anders dan in de verhoogde beteekenis van iederen mensch, van het individu. Ieder wordt geroepen tot den arbeid, en tot het genot dat de vrucht van den arbeid is. Nie-

mand is meer geketend aan den bodem, aan de belangen, aan de heerschappij van een ander, maar allen zijn zelfstandig geworden en binden zich slechts door hun eigen wil. De zegen der groote Fransche omwenteling, waarmeê de nieuwste geschiedenis aanvangt, wordt op het staatkundige terrein nog veel minder ondervonden dan op het sociale, en het hoofdwerk dat zij hier verrigt heeft, en dat telkens verbeterd en voltooid wordt, wat is het dan de vrijmaking van het individu?

Dat was dan ook het doel mijner woorden, u op dit karakter van den tijd te wijzen, opdat gij vrede moogt hebben met onze eeuw en in staat zijn haar te waarderen. Want ge zult mij toch wel niet in die mate misverstaan, dat ge mij voor een lofredenaar van het genot zoudt houden, gezind om allen toe te roepen: geniet, want de dingen zijn er voor. Met zulk een opwekking zou ik wel allerminst voor u optreden, want waar ik ook bij studenten voor mag vreezen, zeker niet daarvoor, dat zij te veel een kluizenaarsleven zullen leiden en te weinig zullen genieten. Het ligt niet in u, het genot te versmaden, en evenmin het aan anderen te misgunnen. Maar zelfs bij de wereld daarbuiten zou ik de loftrompet niet steken voor de zucht naar genot, wel overtuigd, dat menigeen aan die zucht maar al te veel bot viert, tot blijvend verderf voor zich zelf en voor anderen. Maar als ik mij

verheug in een rijken oogst, in een overvloed van vruchten, in een goed druivenjaar, zal het dan uitgelegd worden als klonk mijne taal: er is nu genoeg, overlaadt uw maag en drinkt u dronken! Dat is door alle verstandige menschen begrepen, dat ook het genot zijn maat heeft; die buiten die maat treedt, verhoogt zijn geluk niet, maar stort zich in ellende en verbreidt enkel onheil om zich heen. Daarbij, alle dingen hebben hun eigen waarde, en ook wat op zich zelf goed is kan te duur betaald worden. De geest is meer dan het ligchaam, en boven alles staat de pligt. Die om te genieten zijn pligt verzaakt, stelt er meer prijs op dier dan mensch te zijn, en verkiest het oogenblik boven de eeuwigheid. Helaas! van velen geldt dit harde woord; maar was hun getal vroeger geringer? Die overtuiging leeft in mij, en haar wilde ik in u overstorten, dat de aanklagt tegen onzen tijd onbillijk is. Onverstand en zedeloosheid deden altijd velen het genot al te ijverig najagen, maar onverstand en zedeloosheid heerschten in vroegere eeuwen vooral niet minder dan thans. Hierin is dus het onderscheid niet te zoeken tusschen onzen tijd en vorige tijden. Wat ons eigen is, dat is niet de overdrijving van de zucht naar genot, maar dat is de vermeerdering en het meer algemeen verkrijgbaar stellen der genietingen, een verschijnsel dat wij als vooruitgang begroeten, en dat wij aan de uitbreiding der natuurkennis danken en aan de vrijmaking van het individu.

Maar als wij ons in die vrijmaking reeds op het gebied van het zinnelijke, van het ligchaam, verheugen, hoe veel te meer nog waar het hoogere en betere goederen, waar het den geest, het waarachtig menschelijke in ons, raakt. En ook hier treft ons overal die verhoogde beteekenis van den mensch, van het individu, als het groote kenmerk van den nieuwsten tijd, een karakter, waaraan wij den waarborg ontleenen, dat de slavernij, dat zelfs de oorlog niet meer in onzen tijd past, en dat de blijde eeuw nadert, waarin die grootste geesels der menschheid ons geslacht niet meer zullen slaan. Doch hoe kan ik zoo spreken in dagen, waarin het wapenrumoer, dat wij in de verte hoorden, naauwelijks is weggestorven, om ons misschien spoedig, wie weet van hoe nabij, weêr in het oor te klinken? Het is zoo, bange tijden staan misschien voor de deur, en met bloedend hart zag ik den gruwel der verwoesting, door den ruwen krijg gesticht. Toch heb ik mijn uitzigt in de toekomst niet verloren. Vergelijkt eens den gevoerden oorlog met dien van vorige eeuwen. Mij dunkt, tweeërlei moet u treffen. Of komt het u onverschillig voor, wanneer gij de vorsten der aarde, de alleenheerschers zelfs der grootste rijken, die aan geen vormen van volksvrijheid gebonden zijn, toch voor het gerigt der volken ziet verschijnen om er hun zaak te bepleiten en hun vrijspraak te hooren? Dat is waarlijk niet van ouds de gewoonte geweest. Vroeger klonk het vor-

stelijk bevel; de wil werd verklaard; er iemand rekenschap van te geven scheen vernedering, de wensch er van hoogverraad. Aan God en mijn geweten alleen! was het trotsche woord. En thans, de onbeperkte vorst vraagt de goedkeuring van den burger, en de opperste regtbank der aarde wordt de openbare meening, die door geen titels noch rang gesteund, niets meer is dan de meening der denkende individuen. En hebt ge wel gelet op den inhoud van het pleidooi, voor die regtbank uitgesproken? Wat persoonlijke beweegredenen Frankrijk's beheerscher heeft gehad, wat hij voor zich of de zijnen moge verlangen, heb ik niet te onderzoeken. Ik vraag, welke leus hij in zijne vaan heeft moeten schrijven, om in het oordeel van zijn land, van Europa te bestaan. Wanneer ik acht geef op die leus, en op de toejuiching, waarmeê zij begroet is zelfs door hen, die de geheime bedoelingen het meest wantrouwden, dan wordt het mij duidelijk, dat er in het volkenregt van ons werelddeel een nieuw beginsel is doorgedrongen, dat, hoe veel botsingen er ook van te voorzien zijn, een heerlijk verschiet opent. En dat beginsel is geen ander dan het regt der individuen, dat heet op dit groote gebied: het regt der volken, der nationaliteiten, gelijk men het pleegt te noemen. Immers ieder volk is een individu, een eenheid, wier band in gemeenschap van taal, van herinnering, van belang, van denkbeelden en zeden bestaat. Ook dit regt heeft zijne

grenzen, en het is niet het eenige wat overal beslissen mag, maar toch wie durft thans om die grenzen het regt zelf miskennen? En echter is het in de beraadslagingen der vorsten, in de diplomatie der congressen, miskend tot op onzen tijd toe. Volken werden uit elkaâr gerukt en aan elkaâr gekoppeld, zonder dat iemand naar hun wenschen vroeg; men vroeg enkel naar het welbehagen der kabinetten. Maar nu het nieuwe beginsel eens is uitgesproken, nu de magtigsten der wereld er zich voor buigen, nu het met bloed is bezegeld, wordt het niet ligt meer met voeten getreden en voor niets geacht. En zou dit geen vooruitgang mogen heeten? Wij, in vrijheid geboren zonen van het vrije Nederland, weten het niet, maar onze ouders weten het nog, wat het zegt geen natie meer te zijn, en onder den scepter van den vreemden overheerscher te zuchten, voor wien men niets gevoelt dan vrees en haat.

Wat in het volkenregt nog nieuw is, dat is reeds van oudere dagteekening in het staatsregt. Maar toch is het ook hier eerst in onzen tijd op het vasteland van Europa telkens meer algemeen geworden. En in sommige der beschaafdste staten heeft het nog een harden strijd te kampen; zelfs is het, vreemd verschijnsel! in dien staat, waarvan het in onze eeuw met zoo verterende kracht is uitgegaan, en die beweert aan de spits der beschaving te zijn, met de sterkste banden gekneveld. Een vreemd verschijnsel noemde ik het;

ik mag er bijvoegen : een verschijnsel, zoo met Frankrijk's wezen in strijd, dat het daar onmogelijk van langen duur kan zijn. Hoe dit zij, al verder en verder dringt in het Europische staatsregt dat groote beginsel door van het regt der individuen. De vorm, waarin het op dit gebied zich openbaart, is de deelneming der burgers, alleen omdat zij burgers zijn, die er belang bij hebben en dat belang verstaan, aan de regering van hun land. Ik ben niet blind voor al de gebreken, vooral thans nog aan die deelneming verbonden, maar toch met al die gebreken is zij mij dierbaar, en ik heb den tijd lief die haar telkens meer huldigt. Het klinkt schoon, als er van vaderlijke regeringen gesproken wordt, vol wijsheid en voorzorg voor hare onderdanen; maar toch die volken altijd in kinderschoenen zijn ons ideaal niet, en wij missen den waarborg, dat de natuur altijd de vorsten met het helderste verstand en het beste hart in de wereld zendt. En wat wij voor de vorsten in twijfel trekken, dat behoeven we immers ook voor den adel wel niet aan te nemen? Wij vooral, burgers van het sints eeuwen vrije en door burgerkracht sterke Holland, wij moesten ons schamen, als er hier nog leerstelsels van staatsregt worden gepredikt, die naar het despotisme of naar de jonkerregering rieken.

Hoe zou ik van het sints eeuwen vrije Holland spreken, zonder aan dien eeuwig gedenkwaardigen strijd te denken, dien het vóór bijna driehonderd jaren tegen de

grootste magt der wereld aanving, den strijd voor de vrijheid van het geweten, de vrijheid van godsdienst? Die vrijheid was het, wier morgenzon het eerst in het beschaafde Europa is opgegaan. Toen er nog aan geen regt der nationaliteiten, aan geen medieregering der burgers werd gedacht, toen wapperde reeds in ons wereld-deel de vlag der godsdienstvrijheid. Die vlag hoog te doen waaijen mogt een heeten strijd kosten, men is voor dien strijd niet teruggedeinsd, en wel ons, dat Holland in de eerste gelederen heeft gekampt. Die herinnering zal ons meer nog dan anderen het bezit dier vrijheid dierbaar maken, als het erfstuk van de vaderen ontvangen en dat geen magt op aarde ons ooit weêr zal ontwringen. Maar wat zegt het, vrijheid van godsdienst en van geweten? Daar eerst is zij volkomen ons deel geworden, waar de mensch zijn godsdienst aan geen enkele magt buiten zich te danken heeft, maar haar van niets anders ontvangt dan van de stem zijner menschelijke natuur, de uitspraak van zijn godsdienstig gemoed. Daar eerst is het regt van het individu geheel verzekerd, de mensch waarlijk vrij geworden. En op dien weg vinden wij ons geslacht in onzen tijd met vaster tred voortgaan dan ooit te voren. Ieder gezag is gevallen, dat vroeger den mensch voorschreef, wat hij van God en van zijn eigen betrekking tot God, van zijn oorsprong en bestemming, te denken had. Velen bejammeren het, en zien met smachtenden blik terug

naar den tijd, toen zulk een gezag alle willekeur bedwong en algemeene overeenstemming stichtte. Dat wij van die overeenstemming niet al te hoog moeten denken, heeft de geschiedenis ons geleerd; en kan de band wel stevig heeten, die bij de minste aanraking losgaat? Het was zeker gemakkelijk, bij elken twijfel over de groote vragen des levens de schrift op te slaan of de beslissing der kerk te vragen, en het is oneindig moeijelijker, met vorschenden blik in eigen hart te staren en in het boek van natuur en historie te lezen. Maar was het goed, dat de mensch zijn geweten buiten zich zelf plaatste, hetzij dan in den levenden priester of in het doode woord? Men vreest, dat alle eenheid verloren zal gaan, wanneer voor ieder gezag buiten den mensch de eerbied wordt ondermijnd. Maar is er dan geen eenheid meer in onze natuur, die zich in onze gedachten, in onze zeden, in onze taal, zoo duidelijk openbaart? Zou zij alleen in onze godsdienst niet spreken? Ik geloof veeleer, dat de verdeeldheid der menschen in deze hoogste en heiligste zaak het werk der priesters en der letter is, en dat er vrij wat meer overeenstemming zou heerschen, wanneer der menschelijke natuur nergens geweld was aangedaan, en geen dwang, van welken aard ook, iemand een geloofsbelijdenis als geloofsjuk had opgelegd. Maar al ware het anders, de algemeene beweging der geesten is niet te keeren, en van eeuwen her voert die beweging naar het regt van

het individu, naar die vrijheid waarin wij thans roemen. Wat bange klagt kon in den eersten tijd des Christendoms menige eerlijke Jood uiten, dat er geen eerbied meer voor wet noch tempel was, en het aloude gezag voor de nieuwigheid van den tijd was bezweken. Maar wat baatte die klagt? De wet der slavernij was uitgewischt voor de wet der vrijheid, en niet te vergeefs had het woord weerklonken: de ure komt, wanneer gij noch op dezen berg noch te Jeruzalem den vader zult aanbidden; de ure komt, en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en waarheid. Geen verderf kan zoo groot zijn, riep in den tijd der hervorming een der ernstigste en beste vrienden van het pausdom uit, dat ons mag doen afvallen van onze heilige kerk; en wat zag men in het verschiet dan regeringloosheid in alle dingen en grove onzedelijkheid, als aan het geloof der vaderen, aan het gezag van Rome eens de schendige hand werd geslagen? Toch ging het werk der vrijheid voort, en de heillooze profetie der angstvalligen is niet vervuld. Zou het thans anders zijn, nu de geest der kritiek niet alleen de wet en de kerk heeft beproefd, maar zich ook tot de schrift, die in beider plaats trad, heeft gekeerd? Nog voor weinige maanden hebt gij het van een uwer nieuwe leeraars gehoord, dat de kritiek er volkomen regt toe heeft, en in duidelijke taal erkende hij het, dat er niets aan haar gebied onttrokken is dan het woord Gods. En waar

is de mensch, die zich niet buigen zou voor het woord van God? Wanneer maar niemand onzer medestervelingen zich het regt aanmatigt, om zijn toetssteen ook aan ons op te dringen, en van zijn regterstoel voor ons te beslissen, wat wij als onderscheiding moeten aanzien van Gods eeuwig woord en van het vergankelijke woord van menschen. Zoodra iemand ons voorschrijft, wat wij als Gods woord moeten eerbiedigen, is, in wat nieuwe vormen dan ook, het oude gezag hersteld. Maar heeft alleen ons eigen onderzoek, ons eigen geweten te beslissen, waar de stem des eeuwige tot ons spreekt, dan is een onbeperkte vrijheid ons deel, dan heeft het regt van het individu volkomen gezegepraald.

Zoo is het ons dan overal gebleken, dat de beteekenis van elken mensch telkens is gerezen, en de volledige erkenning van het individu het ware kenmerk van onze eeuw is. Zouden wij er niet in juichen, dat de zon der vrijheid over ons is opgegaan? en zou het goed zijn als wij het juk van vorige dagen terugwenschten? Maar met juichen en jubelen is het niet voor ons afgedaan. Elke vrijheid legt ook een pligt op, of zij ontaardt in losbandigheid. De slaaf, die aan ketens geleid wordt, behoeft niet om te zien naar den weg, maar de vrije, dien niemand leidt, moet zelf den weg kennen. Willen wij zelfstandig, onafhankelijk zijn en blijven, dan moeten wij ook de kracht hebben om op eigen voeten te staan. En gij weet immers, wat het is, dat in het leven

ons met die kracht toerust, het is wetenschap en deugd. Wapent u dan met beide, gij die kinderen van uwen tijd wilt zijn; hebt gij die wapens aangegord, vreest dan ook niet voor de hitte van den strijd. Gij kent het streven uwer eeuw, vormt u tot mannen die in staat zijt er een krachtig deel aan te nemen, vormt u daartoe ook aan deze hoogeschool, en gij zult in de eeuw, waarin gij leeft, geen vreemdelingen zijn, veel minder nog onnutte dienstknechten, maar gij zult er u in te huis gevoelen en het werk helpen voltooijen, dat zij begon.

